

Özet

Ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilerin yaklaşık 650 bini hayatlarını kazanmak için, büyük çoğunluğu giyim sektöründe çalışmak üzere, üretime katılmaktadırlar.¹ Avrupa'dan ve başka yerlerden gelen yardımın çok sınırlı olduğu da düşünüldüğünde, söz konusu işler olmadan, birçok ailenin, çaresiz bir varoluşa sürükleneceği tahmin edilebilir. Ancak, Türkiye'deki giyim endüstrisinin komplike yapısı nedeniyle sömürüye neden olan koşullar oldukça yaygındır. 2015 yılından bu yana, sıklıkla yayınlanan araştırmalar, aralarında Avrupa'daki moda markaları için üretim yapan şirketlerin de bulunduğu Türkiye'de giyim sektöründe çalışan Suriyeli mültecilerin düşük maaş, ayrımcılık ve çocuk işçiliği gibi pratiklere maruz kaldıklarına işaret etmektedir. Son dönemde, İstanbul Üniversitesi'ndeki akademisyenlerin yaptığı bir çalışmada, giyim sektöründe çalışan mülteci kadın işçilerin hâlâ asgari ücretin yarısı kadar ücret aldıklarını ortaya koymaktadır.²

Önde gelen firmalar arasında, mülteci-işçilerin sömürülmesini engellemek için iyi düşünülmüş ve somut hedeflere yönelmiş adımlar atan firmaların sayısı giderek artmaktadır. Anket çalışmamızda, **Next** ve **New Look** gibi, geçmişte de örnek tutum sergilediğini tespit ettiğimiz firmalara, **ASOS**, **Inditex**, **Otto Group**, ve **SuperGroup** gibi başka firmaların da katıldığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, çalışmalarını Türkiye'deki risklerin düzeyine ve karmaşıklığına adapte etmeyen geniş sayıda bir geride kalanlar grubu da yer almaktadır. **Aldi**, **Arcadia Group**, **Asda**, ve **LC Waikiki** araştırmamıza ancak çok asgari düzeyde bilgiyle cevap verdiler, ve mültecilerin sömürülmesini engelleme konusunda adım attıkları yolunda çok sınırlı sayıda delil ortaya koydular. Altı marka anketimize yanıt dahi vermedi: Bu firmaların isimleri **KiK**, **Mexx**, **New Yorker**, **River Island**, **s. Oliver** ve **VF Corp**.

Türkiye'deki durumu 2015 sonundan bu yana yakından takip ediyor ve büyük giyim markalarına, tedarik zincirleri içinde sömürü olasılıklarına karşı ne gibi önlemler aldıklarını sıklıkla soruyoruz. Şubat-Ekim 2016 tarihleri arasında yaptığımız analizler temel alınarak bu anket hazırlanmıştır. 37 markaya, tedarik zincirlerinde çalışan Suriyeli mültecileri korumak için ne gibi önlemler aldıklarını sorduk. Temmuz ve Ağustos 2017'de Türkiye'yi ziyaret ederek sektördeki son gelişmeleri değerlendirdik ve sahadaki insanlarla konuştuk.

Bu üçüncü ankette, önceki dönemlere göre neredeyse iki katı sayıda firma, Suriyeli mültecilerin istihdamı konusunda Türkiye'deki tedarikçilerine kılavuzlar hazırladıklarını ve ayrımcılık ile sömürüyü yasakladıklarını açıkladılar. Önde gelen firmalar, Türkiye'deki tedarikçilerini daha sıkı bir şekilde denetlediklerini de ifade ettiler. Bu markaların, çoğu, tedarik zincirlerinde çalışan mülteci işçilerin sayısında bir artış olduğunu da tespit ettiler. Bu tespitler, suistimallerin önlenmesi için önemli ilk adımlar olma özelliğini taşıyor.

Az düzeyde anlamlı adımlar atan markalar, bu raporda öne çıkarılan örnek davranışları sergileyen firmalardan süratle öğrenmelidir. Öğrenilmesi gereken noktalar arasında: uzun ve komplike tedarik zincirlerindeki suistimal risklerini tespit etme, sömürüyü ve ayrımcılığı engellemek için gereken özeni gösterme amaçlı net planlar oluşturma, işçiler ve mülteci örgütleri ile diyalog kurma; şikâyet ve iyileştirme mekanizmalarını oluşturma ve tespit edilen yanlışları

¹ INGEV (2017). Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü, p.2 <http://ingev.org/kutuphane/ingev-raporlar/suriyeli-multeci-hayatlar-monitoru-degerlendirme/>;

Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015). Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş Beklentisi ve Önerileri, TİSK Yayınları, No:353, Kasım 2015, p.45; FTA-BSCI Guidance Document (2017). Syrian Nationals Working in Turkish Supply Chains, https://business-humanrights.org/sites/default/files/documents/Guidance-Documents-Syrians-in-Turkey_FINAL_ENG.PDF; Fair Wear Foundation, (2017), Guidance on risks related to Turkish garment factories employing Syrian refugees. p.2.

² Erol, Ertan; Akyol, Ayla Ezgi; Salman, Cema et.al. (2017) *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği*, Birleşik Metal İş Yayınları, Haziran 2017; INGEV (2017). *Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü*, <http://ingev.org/kutuphane/ingev-raporlar/suriyeli-multeci-hayatlar-monitoru-degerlendirme/>; Kaya, A. ve Kirac, A. (2016) Vulnerability Assessment of Syrian Refugees in Turkey, Hayata Destek Derneği Yayınları; Support to Life (2016). Child Labour in Turkey: Situation of Syrian Refugees and the Search for Solutions Conference Report.

düzeltilmez. Özellikle, giyim endüstrisindeki bazı sistematik sorunlara yönelik ilerlemeleri toptan ya da kademeli bir şekilde gerçekleştirmek için ciddi fırsatlar söz konusudur.

Türkiye'den ürün alan firmaların karşılaştığı süregiden sorunlar arasında olan gizli taşeron çalıştırma, bu firmaların potansiyel olarak zor durumda olan işçileri tespit etmesini engellemektedir. Bazı önde gelen firmalar, ilk kademe tedarikçilerle açık ve destekleyici bir ilişki sürdürerek, tedarik zinciri içinde, sömürüye açık işçilerin bulunabileceği yerleri tespit etmektedir. Eğer bu yaklaşım, işçilerle kurulacak anlamlı bir diyalogla desteklenirse, sömürünün engellenmesi için etkili bir adım atılmış olur.

2015 sonundan bu yana artan sayıda firmanın olumlu bir tutum almaya başlaması, Suriyeli ve Türkiyeli işçiler için insana yakışır çalışma koşullarını sağlama konusundaki taahhütlerini ortaya koymaktadır. Bu markaların yapabileceği en kötü şey, tedarik zinciri üzerinde artan denetimler ya da zorlu siyasi atmosfer nedeniyle Türkiye'den ürün almaktan vazgeçmeleri olacaktır. Böylesi bir kararın tek sonucu hem mülteciler hem de ev sahibi toplum açısından fırsat kaybına neden olması olacaktır.

Kilit önemdeki tavsiyeler

Mültecileri tespit edin ve onlara kayıtlı istihdam sağlayın:

- Firmalar, tek başlarına ve işbirliği yaparak, tedarik zincirlerinin tüm aşamaları üzerinde, derin risk değerlendirmeleri yaparak Suriyeli mültecilerin karşı karşıya oldukları insan hakları risklerini tespit etmelidirler.
- Markalar, işçilerin sömürüden korunmalarını ve tedarikçilerin atölyelerinde eşit koşullarda çalışmalarını garanti altına alan bir şekilde açık bir insan haklarına gereken özeni gösterme planı ortaya koymalı, bunu titizlikle uygulamalı ve ifade etmelidir. Kadın mültecilerin karşı karşıya oldukları risklere yönelik özel bir ilgi gösterilmelidir.
- Markalar ticari beklentilerini ve ihtiyaçlarını, tedarikçileri ile derinlemesine bir iş birliğine girmeli ve onlara kayıtdışı çalışan Suriyeli mültecilere yasal iş verme konusunda teşvik edici destek sunmalıdır.

Satın alma politikalarını değiştirin:

- Markalar, sömürü atmosferini teşvik eden satın alma pratiklerine son vermelidir. Markalar, piyasa rekabetinden azade şekilde iş birliği yaparak, satın alma ve fiyat politikalarını, tedarik zincirleri içindeki tüm işçilere, arasında asgari ücretin de dahil olduğu temel hakları sağlayacak şekilde belirlemeli ve bunu yaparken ACT inisiyatifinin deneyimlerinden yararlanmalı.
- Markalar ayrıca, etik ve satın alma bölümleri arasında bir uyum sağlamalı ve tedarikçileri ile makul bir satın alma pratiği konusunda açık diyaloga girmeli.

Ortak sorunlarla baş etmek için iş birliği yapın:

- Markalar, yerel STK'lar, sendikalar ve mülteci destek gruplarının çalışmalarına destek için tek tek ve kolektif olarak çalışmalı ve işçilerin sürece dahil olmasını garanti altına almalıdır. Bu gruplar, etkin çözümler üretme konusunda kilit katkılar olabilir.
- Markalar, piyasa rekabetinden azade şekilde iş birliği yaparak sektör genelinde kayıt dışı ve çocuk işçiliğini engelleme yaklaşımı belirlemeli ve özellikle mültecilerin ve göçmenlerin koşullarını geliştirmelidir.
- Endüstri içindeki çeşitli paydaşlar Türk Hükümeti ile çalışma izinlerinin düzenlenmesi konusundaki görüşmeli, bakanlıkların mülteci politikaları ve pratiklerini uyumlulaştırma ve Türkiye İş Kurumu'nun (İŞKUR) kapasitesinin geliştirilmesinin desteklenmesi konusunda işbirliği yapmalıdır. Bu konuda, Avrupa devletleri ile AB'nin Türkiye ve AB'deki mültecilere desteğini artırılması konusunda ilişkiler geliştirilebilirler.